

**YAŞAM MEMNUNİYETİNİN ZENOFOBİ İLE İLİŞKİSİNDE ULUSAL KİMLİK, DİNİ
GRUP KİMLİĞİ VE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜĞÜN ARACI ROLÜ**
*NATIONAL IDENTITY, RELIGIOUS GROUP IDENTITY AND MULTICULTURALIS AS
MEDIATORS BETWEEN LIFE SATISFACTION AND XENOPHOBIA*

Osman YANIK
İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
oyanik26@gmail.com

ORCID No: 0000-0002-8927-7422

Bekir ALTIOK
Muş Alparslan Üniversitesi
bekiraltiok@gmail.com

ORCID No: 0000-0002-3618-1718

Hakan KARAMAN
Bartın Üniversitesi
karamannhakann@gmail.com

ORCID No: 0000-0002-5729-6012

Gözde KESGİN
İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa
gzdkesgin@gmail.com

ORCID No: 0009-0000-1732-
2952

Orhan KOÇAK
İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa
orhan.kocak@iuc.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-0281-8805

Geliş Tarihi:

27.03.2025

Kabul Tarihi:

01.05.2025

Yayın Tarihi:

30.05.2025

**Anahtar
Kelimeler**

Yabancı
Düşmanlığı,
Yaşam Doyumu,
Ulusal Kimlik,
Göçmen, Dini
Grup Kimliği,
Çokkültürlülük

Keywords

*Xenophobia, Life
Satisfaction,
National Identity,
Immigrant,
Religious Group
Identity,
Multiculturalism*

ÖZ

Bu araştırmanın amacı; yaşam memnuniyeti ile zenofobik tutum arasındaki ilişkinin açıklanmasında çokkültürlülük, dini grup kimliği ve ulusal kimliğin aracı rolünün incelenmesidir. Bu kapsamda çalışmada, araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu yanı sıra yaşam doyumu ölçeği, yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeği, dini grup kimliği ölçeği ve ulusal kimlik ölçeği kullanılmıştır. Araştırma hipotezlerini test etmek için Türkiye’de 18 yaş üzerindeki 904 katılımcı ile nicel araştırma yöntemi kullanılarak bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır. Saha çalışmasında elde edilen veriler SPSS ve AMOS programları kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada; öncelikle yaşam memnuniyeti ile zenofobik tutum arasındaki ilişki test edilmiştir. Yaşam memnuniyeti ile zenofobik tutum arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca; yaşam memnuniyeti ile zenofobik tutum arasındaki ilişkide ulusal kimliğin ve dini grup kimliğinin aracılık rolüne sahip olduğu; çokkültürlülüğün ise bu ilişki üzerinde aracılık rolünün olmadığı bulunmuştur. Eğitim düzeyinin hem çokkültürlülük hem de dini grup kimliğinin zenofobik tutum ile ilişkisinde ılımlayıcı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, göçmenlere yönelik zenofobik tutumların önlenmesi için bireysel ve toplumsal düzeyde daha derinlemesine çalışmaların yapılması gerektiğinin önemini göstermektedir.

ABSTRACT

This study aims to examine the mediating role of multiculturalism, religious group identity and national identity in explaining the relationship between life satisfaction and xenophobic attitude. In this context, in addition to the personal information form created by the researchers, the life satisfaction scale, xenophobia scale, religious group identity scale and national identity scale were used in the study. In order to test the research hypotheses, a study was conducted with 904 participants over the age of 18 in Turkey using a quantitative research method. The participants were reached using the snowball sampling method. The data obtained in the field study were analysed using SPSS and AMOS programs. In the research; firstly, the relationship between life satisfaction and xenophobic attitude was tested. It was determined that there was a significant negative relationship between life satisfaction and xenophobic attitude. In addition, it was found that national identity and religious group identity had a mediating role in the relationship between life satisfaction and xenophobic attitude. In contrast, multiculturalism did not have a mediating role in this relationship. It was determined that the level of education had a moderating effect on the relationship of both multiculturalism and religious group identity with xenophobic attitudes. The results of the research show the importance of conducting more in-depth studies at individual and social levels to prevent xenophobic attitudes towards immigrants.

DOI: <https://doi.org/10.69851.car.1666786>

Atf/Cite as: Yanık, O., Altıok, B., Karaman, H., Kesgin, G. & Koçak, O. (2025). Yaşam Memnuniyetinin Zenofobi ile İlişkisinde Çokkültürlülük, Dini Grup Kimliği ve Ulusal Kimliğinin Aracı Rolü. *Kapadokya Akademik Bakış Dergisi*, 9(1), 71-89.

Giriş

Göç olgusu; nedenleri, mekanları, gerçekleşme yolları itibariyle zaman içerisinde değişime uğrasa da insanlık tarihi boyunca toplumsal değişimlerin kıvılcımı olarak varlığını sürdürmüştür. Türkiye, Avrupa ülkelerine çok sayıda işçi gönderimi ile tanınan yani göç veren bir ülke olarak bilinirken son 30 yıl içerisinde göç alan ülke olma konumuna gelmiştir. Bu değişikliğin nedenleri olarak Türkiye'nin coğrafi konumu itibariyle göç yolları üzerinde bulunması ve Asya'dan Avrupa'ya yönelik göçlerde geçiş ülkesi olarak kullanılması gösterilebilir. Bununla birlikte; Irak, Suriye ve Afganistan gibi çatışmaların yoğun yaşandığı ve dolayısıyla göç hareketliliğinin fazla olduğu bölgelere yakınlığı da uluslararası göçten en fazla etkilenen ülkeler arasında yer almasına neden olmuştur (İçduygu, 2003; İçduygu ve Aksel, 2012). UNHCR'nin verilerine göre, 2023 yılı sonu itibariyle Türkiye, yaklaşık 3.2 milyon Suriyeli ve diğer milletlerden (Afgan, Iraklı, İranlı başta olmak üzere) 220 bin yabancıya uluslararası koruma kapsamında ev sahipliği yapmaktadır (UNHCR, 2025).

Türkiye'de yaşayan göçmen ve mülteci sayısındaki artış, toplumsal yapı üzerinde birtakım sosyal etkiler oluşturmaya başlamıştır. Farklı ulusal kimlik ve etnik gruplardaki farklı dil, inanç, yetenek ve değerlere sahip kişilerin, göç edilen ülkedeki yerel halk ile etkileşime girmesiyle hem bireylerin hayatında hem de toplumsal yaşantıda olumlu veya olumsuz değişimler ortaya çıkmaktadır. Sosyal etkileşimi ve değişimi etkileyen başlıca unsurlardan biri göçmenlerin yerel halk tarafından nasıl karşılandığı ve ne ölçüde kabul edildiğidir. Bazı toplumlarda göç eden bu kişileri kabul edici davranışlar sergilenirken bazı toplumlarda ise göç eden kişilere yönelik önyargı ve ayrımcı davranışlar ortaya çıkmaktadır (Dovidio ve Esses, 2001).

Uluslararası göç, hedef ülkeler tarafından kontrol edilemeyecek yoğunlukta gerçekleştiğinde toplumda yabancı düşmanlığı ve etnik şiddet gibi güvenlik tehditleri ortaya çıkmaktadır. (Deniz, 2014). Etimolojik olarak zenofobi (yabancı düşmanlığı) kelimesi, Yunanca kökenli olup yabancı anlamına gelen "xeno" ve korku anlamına gelen "phobia" sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır (Amodu, 2019). Zenofobi, yabancı olarak algılanan göçmenlere karşı davranışsal ve duygusal önyargı içeren tutumlar olarak tanımlanmaktadır (Yakushko, 2009). Lang (1995) ise zenofobiye "negatif tutum ve davranışlar, aşağılama, güvensizlik" içeren bir tanım geliştirmiştir (akt., Cashdan, 2001). Son zamanlardaki zenofobi tanımları, yabancı korkusu ve etkisinin, kendi grup ya da kültürünün diğerlerinden üstün olduğu tutumlarıyla karakterize edilen etnik üstünlükle bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir (Yakushko, 2009). Genel olarak zenofobi, farklı din, kültür, etnik köken veya milletlerden gelen kişilere karşı gerçekçi olmayan bir korkudan kaynaklanan olumsuz duygular ve düşünceleri ifade eder (Semerci, 2011, akt., Aydın, 2019).

Zenofobi, günümüzde özellikle göçmen, mülteci ve sığınmacılara karşı ortaya çıkan modern ırkçılığın temel kaynaklarından biri olarak ele alınabilir. Bu bağlamda, azınlık gruplarına karşı yapılan hak ihlalleri ve ayrımcılıklar zenofobik uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır (WCAR, 2001). Yabancı düşmanlığını anlamak, göçmenlerin uyumuna ve zarar verici sosyal politikaları tanımaya yardımcı olur, dahası göçmenlere karşı ön yargının azaltılmasında kritik bir adım olabilir (Yakushko, 2009).

Yabancı düşmanlığını anlamak için üzerinde durulması gereken bir diğer nokta ise yerel halkın yaşam memnuniyetidir. Genel olarak yaşamdan memnuniyet duygusu, kişiyi yabancı düşmanlığının psikolojik bir boyutunu keşfetmeye götürür. Hayatlarından daha az memnun olanların kişisel bir hayal kırıklığı hissine sahip olacakları ve sonuç olarak kendi durumları için "günah keçisi" arama ve yabancıları veya azınlıkları sorunlarının nedeni olarak görme eğiliminde oldukları varsayılabilir (Roux, 2017). Mevcut çalışmalar göstermektedir ki ülke seviyesindeki kolektif endişeler mültecilere yönelik kamuoyunu etkilemektedir (Gordon, 2015). Bu sebeple yerel halktaki yaşam memnuniyetini etkileyen yoksulluk, az gelişmişlik, marjinalleşme, sosyal dışlanma ve ekonomik eşitsizlikler gibi sosyal politika alanına giren sosyal sorunları da bilmek ve anlamak önemlidir. Bu tarz sosyal sorunların var olması kişilerin zenofobik tutumlarını da etkileyecektir. Ayrıca bu eşitsizlikler, zenofobik tutumların kalıcılığında da bir faktör olarak yer almaktadır (WCAR, 2001).

Günümüzde, gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde göçmenlerin katkısının büyük rol oynamasına rağmen, bu ülkelerdeki işsizlik oranının artması ve toplumun refah düzeyini olumsuz etkilemesi gibi nedenlerden dolayı göçmen nüfusa karşı kamuoyu algısı kötüleşmektedir. Yerel halk, göçmen nüfusun ülke ekonomisine yaptığı katkıdan daha fazlasını sosyal transferler yoluyla aldıkları konusunda endişelenmektedir (Knabe, Rätzl ve Thomsen, 2013). Göçmenlerin daha ucuz iş gücü sağlamaları da yine ev sahibi topluluğun onlara karşı olumsuz tutum sergilemelerinde etkili olabilecek bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göçmenlere yönelik tutumda etki yapan bir diğer faktör ise benimsenen bireysel, ulusal ve diğer kolektif kimliklerdir. Benimsenen kimlikler özellikle ulusal kimlik, yabancılara bakışta olumsuz görüşlere yol açabilmektedir (Esses, Dovidio, Semenya ve Jackson, 2004). Herrera ve Butkovich Kraus (2016) ulusal kimlik ile yabancı düşmanlığı arasında yakın bir ilişki bulunduğunu, ancak bu ilişkiyi ele alırken belli bir gruba yönelmek yerine toplumun tüm kesimlerine odaklanmak gerektiğini ifade etmiştir. Kolektif kimliğinin en önemli göstergelerinden biri olan din, insanların hayatında büyük bir öneme sahiptir. Dini grupların bireyin yaşamına anlam katma, aidiyet duygusu ve olumlu bir kimlik sağlama gibi işlevleri bulunmaktadır (Verkuyten ve Yildiz, 2007). Ayrıca; genellikle olumsuz tutumlarla ilişkilendirilen yaş, cinsiyet, etnisite, ulusal kimlik vb. değişkenlerle birlikte “dinin de göçmenlere yönelik ön yargının artmasıyla” ilişkili olduğu söylenebilir (Koc ve Anderson, 2018). Buna örnek olarak 11 Eylül saldırıları gösterilebilir. 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerika ve Avrupa başta olmak üzere batı toplumlarında azınlıklara yönelik söylemlerin odak noktasını Müslümanlar oluşturmuştur (Modood, 2016). Son yıllarda başta Suriye olmak üzere Ortadoğu coğrafyasındaki savaş ve şiddet ortamından kaçan bireylerin yoğun olarak Avrupa’ya göç etmesi, bu süreç sonrasında Avrupa’da terör eylemlerinin gerçekleşmesi Müslüman göçmenlerin entegrasyonu ile ilgili endişelerin artmasına neden olmuştur. Avrupa’da islamofobinin yükselişi ve aşırı sağ partilerin söylemlerine olan ilginin artması nedeniyle, daha önceki göçmen gruplarına göre bu göç dalgasında gelen grupların entegrasyonunun daha zorlu olacağı değerlendirilmektedir (Song, 2020).

Yabancılara yönelik olumsuz tutumların nedenlerini açıklayan birçok teori bulunmaktadır. Çalışmanın konusu itibarıyla seçilen ve gruplar arası ilişkileri anlamada etkili bir çerçeve sunan sosyal kimlik teorisine göre; bireyin benlik kavramı, sosyal gruba üyeliği ve bu üyeliğe atfedilen değer, duygusal önemden etkilenmektedir. Sosyal kimlik süreci, bireyin grup üyeliğini içselleştirme ile oluşur ve grup dışındaki diğer kişilere karşı bakışı, grubun bakış açısıyla değerlendirilir (Tajfel ve Turner, 1986). Bu teoriden yola çıkarak, Türkiye’de yaşayan insanların sosyal kimliklerini şekillendiren unsurlar olarak ulusal kimlik, dini grup kimliği ve çokkültürlülük algıları ele alınmıştır. Bu çalışma, yaşam memnuniyetinin, yabancı düşmanlığına etkisinin olup olmadığını ve bu ilişkide ulusal kimlik ve dini grup kimliğinin ne gibi bir rol oynadığını araştırmaktadır. Türkiye’de göç ve göçmenlerle ilgili yapılan çalışmalar, genellikle tanım, kuram ve kavram gibi genel konular üzerine odaklanmıştır. Bununla birlikte göç eden kişilerin sorunları, sosyal uyumları, kültürlleşme gibi olumlu bütünleşmeye yönelik çalışmalar artarken toplumdaki yabancı düşmanlığı gibi olumsuz davranış ve tutumları ele alan çalışmaların sayısı oldukça sınırlı kalmıştır (Özmete, Yıldırım ve Duru, 2018). Bu çalışma, Türkiye’de göçmenlere yönelik yabancı düşmanlığına ilişkin sosyal kimliklerin rolünü araştırarak, bu konuda var olan sınırlı literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu amaçla, yapılmış olan bu araştırmanın, göçmenlerin entegrasyonunu destekleyen ve yabancı düşmanlığını önleyen politikaların geliştirilmesine ışık tutacağına inanılmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden kesitsel tarama deseni seçilmiştir. Tarama yöntemi, evrenin eğilimini, tutumunu ya da görüşlerini anlayabilmek için bu evren içerisinde temsil seçilen örneklem ile yapılandırılmış anketler kullanarak nicel veri toplamayı içeren çalışmalardır (Creswell, 2013; Creswell ve Poth, 2016). Bu araştırmada, nicel yöntemlerden kesitsel tarama deseninin seçilmesinin nedeni, belirli bir zaman diliminde hedef kitlenin tutum, eğilim veya davranışlarını anlık olarak ölçmek ve geniş bir örneklemden hızlı veri toplamayı mümkün kılan yapısıdır (Creswell, 2013).

2.2. Araştırma Grubu

Bu araştırmanın evrenini, Türkiye’de ikamet etmekte olan 18 yaşından büyük Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Türkiye’de ikamet eden 18 yaşından büyük, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve seçkisiz olarak belirlenen 904 bireyden oluşmaktadır. Katılımcılara ilişkin sosyodemografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

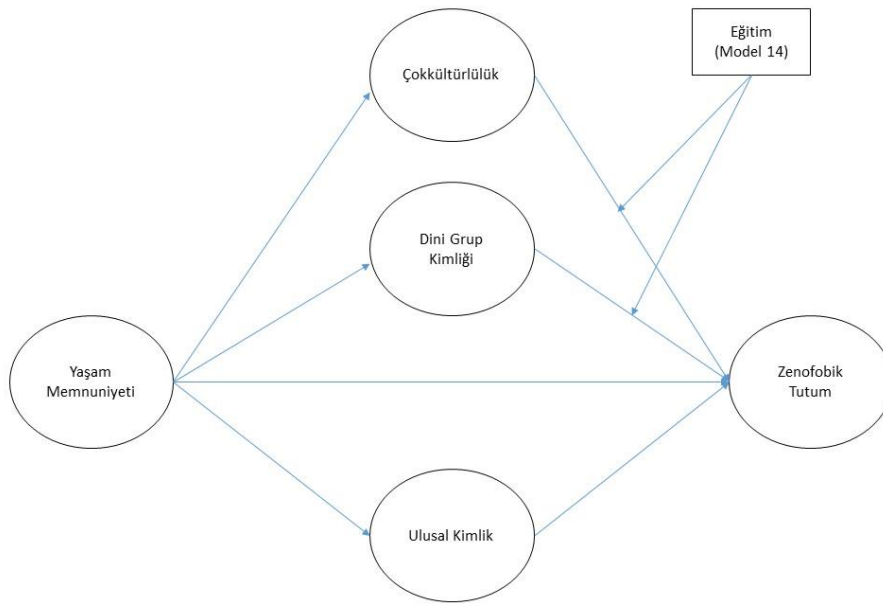
Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

		f	%	$\bar{x}$	SS
Yaş				25.8	7.92
Cinsiyet				1.27	0.444
Medeni Durum	Kadın	660	73	1.34	0.475
	Erkek	244	27		
Eğitim Durumu	Evli	182	20.1	4.06	0.651
	Bekar	722	79.9		
Çalışma Durumu	İlkokul	9	1	2.22	1.408
	Ortaokul	14	1.5		
	Lise	71	7.9		
	Üniversite	633	70		
	Yüksek Lisans ya da Doktora	177	19.6		
	İşsiz + Üniversite Öğrencisi	477	52.8		
	Çalışan + Üniversite Öğrencisi	64	7.1		
	İşsiz	80	8.8		
	Çalışan	254	28.1		
Gelir Seviyesi	İşveren	29	3.2	2.67	1.283
	Çok Düşük	181	20		
	Düşük	287	31.7		
	Orta	200	22.1		
	Yüksek	123	13.6		
	Çok Yüksek	113	12.5		
Suriyeli Komşuya Sahip Olma				1.56	0.497
	Evet	401	44.4		
	Hayır	503	55.6		
Yerleşim Yeri				1.69	0.985
	Büyükşehir	556	61.5		
	Şehir	137	15.02		
	İlçe	146	16.02		
	Köy	65	7.2		
Toplam		904	100%		

Tablo 1'e bakıldığında, yaşları 18 - 65 arasında olan toplam 904 katılımcı (kadın: 660, erkek: 244) çalışmaya katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 25.8 (SS: 7.92)'dir. Katılımcıların %20.1'i evli iken %79.9'u bekarıdır. Büyük çoğunluğu (%89.6) lisans ve lisansüstü eğitime sahiptir. Katılımcıların %52.8'i öğrenci ve bir işte çalışmıyorken %28.1 işçi veya memur olarak çalışmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlasının (%73.8) gelir durumunun orta seviye ve altında olduğu görülmektedir. Suriyeli komşuya sahip olan katılımcılar ise tüm katılımcıların %44.4'ünü oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların %61,5'i büyükşehirlerde, % 15.02'si şehirlerde ve sadece %7.2'si köylerde yaşadığı bilgisine ulaşılmıştır.

2.3. Araştırma Modeli ve Faktör Analizi

Şekil 1'deki araştırmaya yönelik modele bakıldığında; araştırmanın, yaşam memnuniyeti ile zenofobik tutum arasındaki ilişkide çokkültürlülük, dini grup kimliği ve ulusal kimliğin aracı; eğitimin ise düzenleyici rolünü tespit etmek amacıyla oluşturulduğu görülmektedir.

Şekil 1. Araştırma Modeli Diyagramı

Çalışmada aşağıdaki hipotezler test edilecektir:

H1: Yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerinde negatif etkisi vardır.

H2: Yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde, dini grup kimliğinin aracılık etkisi vardır.

H3: Yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde, ulusal kimliğin aracılık etkisi vardır.

H4: Yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde, çokkültürlülüğün aracılık etkisi vardır.

H5: Eğitim düzeyinin, dini grup kimliğinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde ılımlayıcı bir etkisi vardır.

H6: Eğitim düzeyinin, çokkültürlülüğün zenofobik tutum üzerindeki etkisinde ılımlayıcı bir etkisi vardır.

Modelin, yapı geçerliliğini değerlendirmek için AMOS 24 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Hu ve Bentler (1999) tarafından önerilen kabul edilebilir uyum indeksi standartlarına göre:

- CMIN/DF değerinin 5'in altında,
- GFI, CFI, IFI, TLI ve AGFI değerlerinin en az .90,

- RMSEA ve SRMR değerlerinin ise .08'in altında olması gerekmektedir.

Tablo 2'ye bakıldığında, analiz sonuçları, tüm uyum indekslerinin bu standartları başarıyla karşıladığını doğrulamıştır.

Tablo 2. Doğrulamalı Faktör Analizi

	Model Uyum İndeksleri	Kabul Edilebilir Uyum İndeksleri
CMIN/DF	3,343	<5
CFI	0,948	>0.90
SRMR	0,049	<0.08
RMSEA	0,051	<0.08
GFI	0,923	>0.90
IFI	0,948	>0.90
TLI	0,941	>0.90

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın saha çalışması için Muş Alparslan Üniversitesi'nin Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu (BAYEK)'nden 00.00.2021 tarih ve 2021/0 sayılı Etik Onay alınmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra kişisel bilgi formu ve ölçekler çevrimiçi ortama aktarılmıştır. Çevrimiçi oluşturulan form ile katılımcılara sanal ortam üzerinden ulaşılmıştır. Katılımcılara çalışmanın amaçları hakkında bilgilendirilmiş onam kullanılarak bilgi verildi. Her bir katılımcı gönüllü olarak çalışmaya kendi isteğiyle katılmıştır. Verilerin gizli ve anonim olması sağlandı.

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizi için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılmıştır. Yapının geçerliliğini sağlamak için AMOS programında doğrulamalı faktör analizi yapılmıştır. Hipotezleri test etmek için ilki bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon ve etkiye yönelik regresyon analizleri yapılmıştır. aracı ve düzenleyici analizler için PROCESS eklentisi kullanılmıştır.

Bu kapsamda öncelikle katılımcıların, zenofobik tutumları ve yaşam memnuniyet düzeyleri belirlenmiştir. Daha sonra ise; katılımcıların sosyo-demografik özellikleri dikkate alınarak frekans dağılımları, ortalama, yüzde, standart sapma, aracı, düzenleyici, çoklu regresyon, korelasyon gibi istatistiksel analizler yapılmıştır. Sonuçlar %95 güven aralığında, anlamlılık $p < 0.05$ düzeyinde kabul edilmiştir.

2.5. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için kişisel bilgi formu kullanıldı. Daha sonrasında ise yaşam doyumu ölçeği, yabancı düşmanlığı ölçeği, dini grup kimliği ölçeği, ulusal kimlik ölçeği ve çokkültürlülük ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formu, katılımcılara ait yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir düzeyi, Suriyeli komşusu olma durumu, yerleşim yeri ve bölgesine ilişkin bilgilere ulaşmak için araştırmacılar tarafından hazırlanan formdur.

Yaşam Doyumu Ölçeği: Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen Yaşam Doyumu Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması Dağlı ve Baysal (2016) tarafından yapılmıştır. Ölçek 5'li likert olarak tasarlanmış olup, "Hiç katılmıyorum (1), Çok Az Katılıyorum (2), Orta Düzeyde Katılıyorum (3), Büyük Oranda Katılıyorum (4), Tamamen Katılıyorum (5)" şeklinde 5 seçeneğe sahiptir. Ölçek toplam 5 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 25, en düşük puan ise 5'tir. Ölçekten alınan puan arttıkça yaşam doyumunun yükseldiği, puan azaldıkça ise yaşam doyumunun düştüğü anlamına gelmektedir. Tabachnick ve Fidell (2013)'in çalışmalarında kurtosis değerinin ± 1.5 aralığında olması verilerin normal dağılımı gösterdiğini belirtmektedir. Buna göre,

Yaşam doyumu ölçeğinin kurtosis değeri -,838 bulunmuştur ve data normal dağılım göstermektedir. Ölçeğin bu çalışma için yapılan güvenirlik analizinde Cronbah alfa değeri, 0.87 bulunmuştur. KMO değeri ise 0.867 bulunmuştur.

Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği: Van der Veer, Yakushko, Ommundsen ve Higler (2011) tarafından geliştirilen Zenofobi Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması Özmete, Yıldırım ve Duru (2018) tarafından yapılmıştır. Tek faktöre sahip, 11 maddeden oluşan ölçek, 6'lı likert tipi (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 6=Kesinlikle Katılıyorum) derecelendirmeye sahip bir ölçme aracıdır. Ölçeğin 8. Sorusu ters kodlanmıştır. Ölçekten en düşük 11 puan, en yüksek 66 puan alınabilmektedir. Ölçekten puanın artması yabancı düşmanlığı tutumunun yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçeğinin kurtosis değeri -,267 bulunmuştur ve data normal dağılım göstermektedir. Cronbah alfa değeri, 0.91'dir. KMO değeri 0.942'dir.

Dini Grup Kimliği: Dini grup kimliği, daha önce Yitmen ve Verkuyten (2018) tarafından kullanılan üç madde ile ölçülmüştür. Maddeler "1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde 5 puanlık bir ölçekte derecelendirilmiştir. Maddelerin ortalama puanları hesaplanmıştır. Ölçeğin kurtosis değeri -1,055 bulunmuştur ve data normal dağılım göstermektedir. Cronbah alfa değeri, 0.90'dir. KMO değeri 0.743'tür.

Ulusal Kimlik: Ulusal kimlik, daha önce farklı çalışmalarda kullanılan ve Türk vatandaşlığına odaklanan üç madde ile ölçülmüştür (Çelebi vd., 2014; Yitmen ve Verkuyten, 2018). Maddeler, "1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde 5 puanlık bir ölçekte derecelendirilmiştir. Maddelerin ortalama puanları hesaplanmıştır. Ölçeğin kurtosis değeri ,550 bulunmuştur ve data normal dağılım göstermektedir. Cronbah alfa değeri, 0.91'dir. KMO değeri 0.759'dur.

Çokkültürlülük: Çokkültürlülüğü katılımcıların hangi düzeyde onayladığını ölçmek amacıyla; literatürde birçok çalışmada kullanılan (Levin ve ark., 2012; Yitmen&Verkuyten,2018) üç madde kullanılmıştır. Maddeler, "1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde 5 puanlık bir ölçekte derecelendirilmiştir. Ortalama puanın yüksek olması çok kültürlülüğün daha fazla onaylandığını göstermektedir. Ölçeğin kurtosis değeri ,580 bulunmuştur ve data normal dağılım göstermektedir. Cronbah alfa değeri, 0.65'dir. KMO değeri 0.637'dir.

3. Bulgular

Korelasyon analizinde (Tablo 3) faktörler ile demografik değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Zenofobik tutum ile yaşam memnuniyeti ($r = -,129$), çokkültürlülük ($r = -,293$) ve eğitim seviyesi ($r = -,090$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ters yönlü ilişkinin olduğu görülmektedir. Yani, yaşam memnuniyeti arttıkça zenofobik tutumların düştüğü görülmektedir. Benzer şekilde, çokkültürlülük arttıkça zenofobik tutumların azalmakta olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi düşük olanların zenofobik tutumlarının artmakta olduğu görülmektedir. Zenofobik tutum ile cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında erkeklerin zenofobik tutumlarının daha fazla olduğu görülmektedir ($r = ,095$). Bu ilişkiyle alakalı olarak erkeklerin eğitim seviyelerinin, yaşam memnuniyetleri ve çokkültürlülük kimliğine sahip olmaları kadınları göre daha düşük olduğu görülmektedir. Yukarıdaki ilişkilere bakıldığında erkeklerin neden kadınlardan daha fazla zenofobik tutumlara sahip olduklarını açıklamaktadır. Zenofobi ile ulusal kimlik arasında istatistiksel pozitif anlamlı bir ilişki söz konusudur ($r = ,127$). Yani yerel halkın kendisini ait hissettiği gruba yönelik aidiyeti arttıkça kendi grubu dışında kalan göçmenlere yönelik zenofobik tutumlar da artmaktadır. Yaşam memnuniyeti ile yaş ($r = 0.078$) ve gelir ($r = 0,257$) değişkenleri arasında istatistiksel olarak pozitif anlamlı bir ilişki söz konusudur. Kişilerin gelirleri ve yaşları arttıkça yaşam memnuniyetleri de artmaktadır. Fakat cinsiyet ($r = -,076$) ve evlilik durumu ($r = -,0167$) değişkenleri ile yaşam memnuniyeti arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Yani erkek ve evli olan katılımcıların yaşam memnuniyetlerinin daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Ortalamalar, Standart Sapma ve Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1 Yaş	1												
2 Cinsiyet Kadın:1 Erkek:2	0.28**												
3 Medeni Durum Evli:1 Bekar:2	-0.63**	-0.23**											
4 Eğitim Durumu	-0.03	0.02	0.11**										
5 Çalışma Durumu	0.68**	0.36**	-0.50**	-0.01									
6 Gelir	0.31**	0.18**	-0.22**	0.25**	0.39**								
7 Suriyeli Komşuya Sahip Olma	-0.09**	0.001	0.06*	-0.05	-0.05	-0.01							
8 Evet:1 Hayır:2													
8 Yerleşim Yeri	-0.12**	-0.05	0.03	-0.12**	-0.11**	-0.22**	0.13**						
9 Yaşam Memnuniyeti	0.07*	-0.07*	-0.16**	0.02	0.06	0.25**	0.04	-0.05					
10 Dini Grup Kimliği	-0.07*	-0.04	-0.08**	-0.21**	-0.11**	-0.19**	0.08*	0.17**	0.22**				
11 Ulusal Kimlik	-0.09**	-0.10**	-0.02	-0.13**	-0.15**	-0.08**	0.03	0.12**	0.25**	0.58**			
12 Çokkültürlülük	-0.01	-0.07*	0.01	0.02	-0.009	-0.009	0.009	0.05	0.07*	0.12**	0.10**		
13 Zenofobi	-0.04	0.09**	-0.02	-0.09**	-0.004	-0.05	0.06	-0.03	-0.12**	-0.03	0.12**	-0.29**	
$\bar{x}$	25.80	1.27	1.80	4.06	2.22	2.67	1.56	1.69	4.09	3.06	4.06	3.58	3.95
SS	7.93	0.44	0.40	0.65	1.41	1.28	0.50	0.99	1.38	1.25	1.01	0.76	1.04

*p < 0.05; **p < 0.01

Tablo 4. Aracı Değişkenler Üzerinde Regresyon Analizleri

Değişken	Model 1: Dini Grup Kimliği		Model 2: Ulusal Kimlik		Model 3: Çokkültürlülük	
	β	SE	β	SE	β	SE
Sabit	4,56**	0,48	4,75**	0,40	3,22**	0,32
Yaş	-0,01	0,01	-0,01	0,01	0,00	0,01
Cinsiyet K:1 E:2	0,09	0,09	-0,05	0,08	-0,13*	0,06
Medeni Durum E:1 B:2	-0,50**	0,13	-0,23*	0,11	0,04	0,09
Eğitim Durumu	-0,28**	0,06	-0,17**	0,05	0,04	0,04
Çalışma Durumu	-0,07	0,04	-0,11**	0,03	0,02	0,03
Gelir	-0,18**	0,04	-0,04	0,03	-0,01	0,02
Suriyeli Komşu E:1 H:2	0,12	0,08	0,01	0,06	0,00	0,05
Yerleşim Yeri	0,15**	0,04	0,09**	0,03	0,05	0,03
Yaşam Memnuniyeti	0,24**	0,03	0,20**	0,02	0,04*	0,02
F		21,77**		15,18**		1,52
R2		0,18		0,13		0,02

*p < 0.05; **p < 0.01

Tablo 4'te, çalışmada yer alan aracı olarak yer alan dini grup kimliği (model 1), ulusal kimlik (model 2) ve çokkültürlülük (model 3) bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu bağımlı değişkenleri etkileyen yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim, çalışma durumu, gelir, göçmen komşuya sahip olma, yaşanan bölge ve yaşam memnuniyetin etkilerine bakılmıştır. Model 1'de dini grup kimliği; medeni durum ($\beta = -0.50$, $p < .001$), eğitim ($\beta = -0.28$, $p < .001$), gelir durumu ($\beta = -0.18$, $p < .001$) değişkenleri tarafından negatif etkilerken; yaşam memnuniyeti ($\beta = 0.24$, $p < .001$) ve yaşanan yer ($\beta = 0.15$, $p < .001$) tarafından pozitif etkilediği görülmektedir. Model 2'de ulusal kimlik; medeni durum ($\beta = -0.23$, $p < .05$), eğitim ($\beta = -0.17$, $p < .001$), iş durumu ($\beta = -0.11$, $p < .001$) tarafından negatif etkilerken; yaşanan yer ($\beta = 0.09$, $p < .05$) ve yaşam memnuniyeti ($\beta = 0.20$, $p < .001$) tarafından pozitif etkilemektedir. Model 3'te çok kültürlülük; cinsiyet ($\beta = -0.13$, $p < .05$), değişkeni tarafından negatif etkilenirken; yaşam memnuniyeti ($\beta = 0.04$, $p < .05$) tarafından pozitif etkilenmektedir. Tablo 3'teki Model 1 ($F = 21.77$, $R^2 = .18$, $p < .001$) ve Model 2 ($F = 15.18$, $R^2 = .13$, $p < .001$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Model 3 ise ($F = 1.52$, $R^2 = .02$, $p = 0.14$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Çok kültürlülük, yaşam memnuniyeti ile istatistiksel olarak anlamlı olmasına rağmen Model 3 olarak anlamsız olmasından dolayı çalışmada aracı rolü olarak kullanılamamaktadır.

H1: Yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerinde negatif etkisi vardır. **Kabul edildi.**

Tablo 5. Zenofobi Üzerindeki Ana ve Etkileşim Etkileri

Değişken	Model 4: Zenofobi		Model 5: Zenofobi		Model 6: Zenofobi	
	B	SE	B	SE	B	SE
Sabit	5,38**	0,43	5,54**	0,45	5,85**	0,45
Yaş	-0,02**	0,01	-0,02**	0,01	-0,02**	0,01
Cinsiyet K:1 E:2	0,23**	0,08	0,25**	0,08	0,20**	0,08
Medeni Durum E:1 B:2	-0,24*	0,11	-0,17	0,11	-0,22*	0,11
Eğitim Durumu	-0,13*	0,06	-0,11*	0,05	-0,10*	0,05
Çalışma Durumu	0,01	0,04	0,04	0,03	0,04	0,03
Gelir	-0,02	0,03	-0,07*	0,03	-0,03	0,03
Suriyeli Komşu E:1 H:2	0,15*	0,07	0,15*	0,07	0,16*	0,07

Yerleşim Yeri	-0,07*	0,04	-0,06	0,03	-0,06	0,03
Yaşam Memnuniyeti	-0,10**	0,03			-0,11**	0,03
Dini Grup Kimliği			-0,15**	0,03	-0,13**	0,03
Ulusal Kimlik			0,26**	0,04	0,29**	0,04
Çokkültürlülük			-0,39**	0,04	-0,38**	0,04
Çokkültürlülük x Eğitim					-0,20*	0,06
Dini Grup Kimliği x Eğitim					0,10*	0,05
F		5,02**		14,97**		15,39**
R2		0,05		0,16		0,17

*p < 0.05; **p < 0.01

Tablo 5'te bağımsız değişkenlerin zenofobi bağımlı değişkeni üzerindeki etkileri görülmektedir. Model 4'te yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çalışma durumu, gelir, göçmen komşuya sahip olma, yaşanılan yer ve yaşam memnuniyeti değişkenlerinin etkilerine bakılmıştır. Bu değişkenlerden yaş ($\beta = -0.02$, $p < .05$), medeni durum ($\beta = -0.24$, $p < .05$), eğitim ($\beta = -0.13$, $p < .05$), yaşanılan yer ($\beta = -0.07$, $p < .05$), yaşam memnuniyeti ($\beta = -0.10$, $p < .001$) zenofobik tutumu negatif etkilerken; cinsiyet ($\beta = 0.23$, $p < .05$) ve göçmen komşuya sahip olma ($\beta = 0.15$, $p < .05$) pozitif etkilemektedir. Model 5'te ise Model 4'te yer alan değişkenlerden sadece yaşam memnuniyeti çıkartılıp yerine dini grup kimliği, ulusal kimlik ve çokkültürlülük eklenmiştir. Bu değişkenlerden yaş, cinsiyet, eğitim ve göçmen komşuya sahip olma değişkenleri zenofobik tutumu Model 4'te olduğu gibi etkilemektedir. Bunun yanında Model 4'te zenofobik tutumu etkileyen medeni durum ve yaşanılan yer değişkenleri, Model 5'te zenofobik tutumu etkilememektedir. Ayrıca gelir ($\beta = -0.07$, $p < .05$), dini grup kimliği ($\beta = -0.15$, $p < .001$) ve çokkültürlülük ($\beta = -0.39$, $p < .001$) zenofobik tutumu negatif etkilerken; ulusal kimlik ($\beta = 0.26$, $p < .001$) pozitif etkilemektedir. Tablo 5'te Model 6'ya bakıldığında, Model 5'te çıkartılan yaşam memnuniyeti de eklenerek tüm değişkenlere modelde yer vererek zenofobik tutumla ilişkisi ele alınmıştır. Model 6'da, yaş, cinsiyet, medeni durum, yaşam memnuniyeti ve göçmen komşuya sahip olma durumu Model 4'te olduğu gibi etkilemektedir. Model 5'te zenofobik tutumu etkileyen dini grup kimliği, ulusal kimlik ve çok kültürlülük Model 6'da da etkilemeye devam etmektedir. Fakat Model 5'te zenofobi tutumu etkileyen gelir ve eğitim Model 6'da etkilememektedir. Tablo 5'teki Model 4 ($F = 5.02$, $R^2 = .05$, $p < .001$), Model 5 ($F = 149.7$, $R^2 = .16$, $p < .001$) ve Model 6 ($F = 15.39$, $R^2 = .17$, $p < .001$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Tablo 4 ve Tablo 5'teki veriler göz önünde bulundurularak, Model 3 dışında tüm modellerin anlamlı çıktığı görülmektedir. Bu durum ise yaşam memnuniyeti ile zenofobik tutum arasındaki ilişkide dini grup kimliği ve ulusal kimliğin aracı rollerine sahip oldukları görülmektedir. Dolaylı regresyon analizine ilişkin veriler Tablo 6'da yer almaktadır. Ayrıca Model 6'da yer alan eğitimin düzenleyici rolüne ilişkin veriler Şekil 2 ve Şekil 3'te yer almaktadır.

Tablo 6. Yaşam Memnuniyetinin Zenofobik Tutum Üzerindeki Doğrudan ve Dolaylı Regresyon Analizi

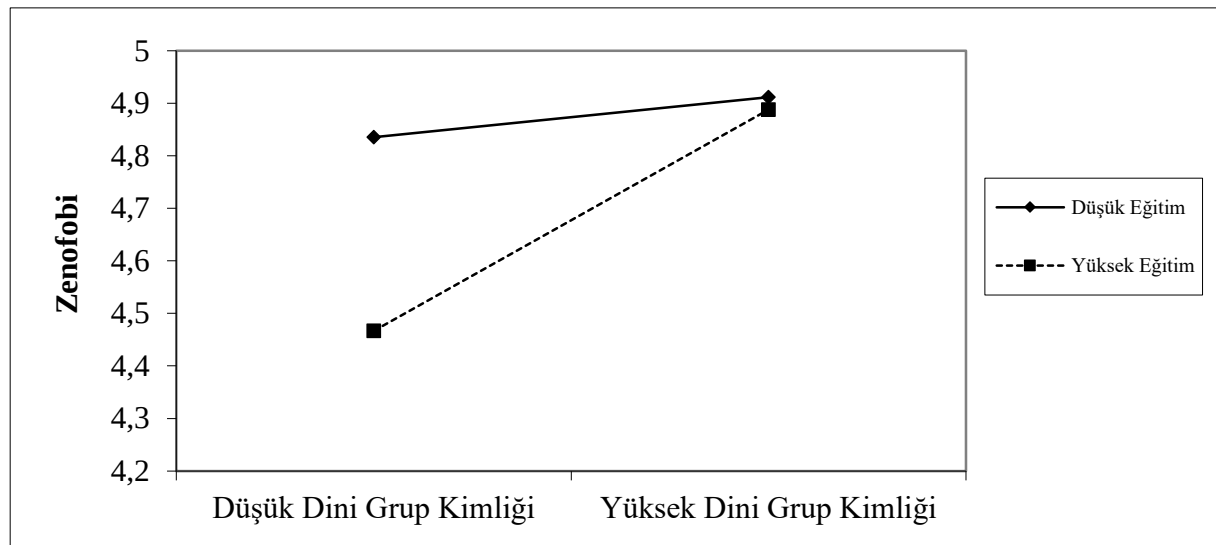
Doğrudan Etki				β	SE	Alt GA	Üst GA	
				-0.106	0.026	-0.157	-0.056	Anlamlı.
Dolaylı Etki				β				
Yaşam Memnuniyeti	>	Dini Grup Kimliği	> Zenofobi	-0.0319	0.009	-0.05	-0.016	Anlamlı
Yaşam Memnuniyeti	>	Ulusal Kimlik	> Zenofobi	0.058	0.011	0.037	0.081	Anlamlı
Yaşam Memnuniyeti	>	Çokkültürlülük	> Zenofobi	-0.016	0.008	-0.033	0.0002	Anlamsız

Tablo 6'da gösterilen dolaylı regresyon etkilerine göre, yaşam memnuniyetinin dini grup kimliği aracı değişkeni yoluyla zenofobik tutum üzerindeki etkisini koruduğu görülmektedir. Dini grup kimliği, yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde aracı olarak negatif ve anlamlı etkiye sahiptir ($\beta = -.031$, $SE = 0.009$, 95% GA $[-0.050 -0.016]$). Yaşam memnuniyetinin ulusal kimliği aracı değişkeni yoluyla zenofobik tutum üzerindeki etkisinin değiştiği görülmektedir. Ulusal kimlik, yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde aracı olarak pozitif ve anlamlı etkiye sahiptir ($\beta = .058$, $SE = 0.011$, 95% GA $[0.037 0.081]$). Yaşam memnuniyetinin çok kültürlülük aracı değişkeni yoluyla zenofobik tutum üzerindeki etkisini koruduğu anlaşılmaktadır. Ancak çokkültürlülük, zenofobik tutum üzerindeki etkisinde aracı değişken olarak anlamlı bir etkiye sahip değildir ($\beta = -.016$, $SE = 0.008$, 95% GA $[-0.033 0.0002]$).

H2: Yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde, dini grup kimliğinin aracılık etkisi vardır. **Kabul edildi.**

H3: Yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde, ulusal kimliğin aracılık etkisi vardır. **Kabul edildi.**

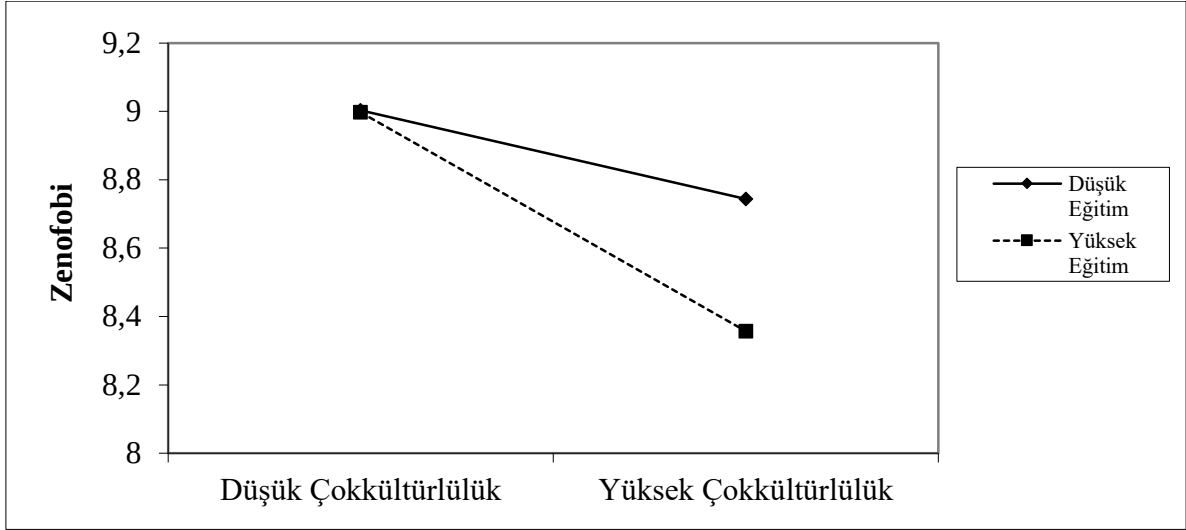
H4: Yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde, çokkültürlülüğün aracılık etkisi vardır. **Reddedildi.**

Şekil 2. Dini Grup Kimliği ve Eğitimin Yabancı Düşmanlığını Yordamadaki Etkileşimi

Dini Grup Kimliği x Eğitim etkileşim değişkeninin zenofobi bağımlı değişkeni üzerindeki etkisi Tablo 5'te görüldüğü gibi anlamlıdır ($\beta = .100$, $p < .05$). Sonuç olarak, dini grup kimliğinin zenofobik tutumuna etkisinde düşük seviyedeki eğitim durumu ve yüksek seviyedeki eğitim durumu arasında anlamlı bir fark vardır. Şekil 2 'de görüldüğü gibi dini grup kimliği yükseldikçe düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin zenofobik tutumları yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerden daha yavaş bir oranda artmaktadır. Diğer bir deyişle yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin dini grup kimlikleri yükselirken zenofobik tutumlarını azaltmaya düşük eğitim seviyesine sahip bireylerden daha dirençli hale geldiği görülmektedir. Türkiye'de eğitim daha çok milli duyguları arttırmaktadır. Dini eğitimle milli eğitim birbirini desteklemektedir. Sorulardan da anlaşılacağı üzere ("Dinime bağlı kişilerle güçlü bir şekilde özdeşleşiyorum", "Dinim bana Türk devletinin bir üyesi olduğum hissini veriyor", "Dinim, Türkiye'yi bir arada tutan şeydir") bu ölçek milli-muhafazakar bir yaklaşım içermektedir. O nedenle eğitimlilerin daha milli bir yaklaşımla zenofobik tutumlarının artması beklenebilir.

H5: Eğitim düzeyinin, dini grup kimliğinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde ılımlayıcı bir etkisi vardır. **Kabul edildi.**

Şekil 3. Çokkültürlülük ve Eğitimin Yabancı Düşmanlığını Yordamadaki Etkileşimi

Tablo 5'teki model 6'da görüldüğü gibi, ÇokkültürlülükxEğitim etkileşim değişkeninin zenofobi bağımlı değişkeni üzerindeki etkisi anlamlıdır ($\beta = -.200, p < .05$). Buna göre, çokkültürlülüğün zenofobik tutumuna etkisinde düşük seviyedeki eğitim durumu ve yüksek seviyedeki eğitim durumu arasında anlamlı bir fark vardır. Şekil 3'ün gösterdiği gibi, çokkültürlülük yükseldikçe yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin zenofobik tutumları düşük eğitim seviyesine sahip bireylerden daha hızlı oranda düşmektedir.

H6: Eğitim düzeyinin, çokkültürlülüğün zenofobik tutum üzerindeki etkisinde ılımlatıcı bir etkisi vardır. **Kabul edildi.**

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde dini grup kimliği, ulusal kimliği ve çokkültürlülüğün aracılık etkisinin olup olmadığını anlamak amacıyla yapılmıştır. Analizler yapılırken kontrol değişkeni olarak katılımcılara yaş, cinsiyet, medeni durum, yaşadığı yerleşim yeri, eğitim durumu, algılanan gelir düzeyi, göç geçmişi, göçmen komşusu olma durumu gibi sorular sorulmuştur. Çalışmada öngörülen 6 hipotezden 5'i desteklenmiştir. Buna göre; yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde ulusal kimliğin ve dini grup kimliğinin aracılık etkisinin olduğu, çokkültürlülüğün ise bu ilişkide aracılık etkisine sahip olmadığı bulunmuştur. Ayrıca, eğitimin hem dini grup kimliği ile zenofobik tutum arasındaki ilişkide hem de çokkültürlülük ile zenofobik tutum arasındaki ilişkide ılımlatıcı bir etkisinin olduğu doğrulanmıştır.

Çalışmada, ilk olarak katılımcıların demografik ayırıcı özellikleri ile zenofobik tutumları arasında ilişkiye bakılmıştır. Çalışma sonucuna göre yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim, Suriyeli komşuya sahip olma durumu ve yaşanan yer gibi özelliklerde zenofobik tutumlarda anlamlı farklılıkların olduğu görülmektedir.

Göçmen ve mültecilere yönelik zenofobik tutumlarda cinsiyet farklılıkları göz önünde bulundurulduğunda, erkek katılımcıların kadınlardan daha fazla zenofobik tutuma sahip oldukları çalışmada bulunmuştur. Bulunan sonuç literatürde yer alan diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Ceballos ve Yakushko, 2014; Herrera ve Butkovich Kraus, 2016; Koçoğlu ve Salur, 2018; Ommundsen, Yakushko, Van der Veer, ve Ulleberg 2013; Padır ve Erdur-Baker, 2023; Special Eurobarometer 469, 2018; Yekeler Kahraman ve Şahin, 2021). Padır'ın 2019 yılında 604 katılımcı ile yapmış olduğu çalışmada, erkek katılımcıların kadınlardan daha fazla yabancı düşmanlığı tutumu eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Makashvili, Vardanashvili ve Javakhishvili 2019 yılında 611 katılımcı ile Tiflis'te gerçekleştirmiş olduğu çalışmada da erkeklerin kadınlardan daha fazla yabancılara

karşı önyargılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Fakat bu bulguların tersi sonuca sahip olan çalışmalar az da olsa literatürde yer almaktadır (Beller, 2023; Cengiz, 2015; Kaldık, 2021).

Bir diğer demografik değişken olan yaşın zenofobi üzerindeki etkisine bakıldığında, katılımcıların yaşları arttıkça zenofobik tutumların azaldığı görülmektedir. Literatürde bu sonucu destekleyici çalışmalar (Blom, 2010; European Social Survey(ESS), 2016; Ommundsen ve ark., 2013) yer alırken; çalışmada ortaya koyulan sonucun tersine yaş arttıkça zenofobik tutumların arttığına yönelik çalışmalar da literatürde bulunmaktadır (Beller, 2023; Ceballos ve Yakushko: 2014; Padır, 2019; Special Eurobarometer 469, 2018).

Çalışmada, katılımcıların eğitim seviyeleri arttıkça zenofobik tutumların azaldığı görülmektedir. Literatürde çoğunlukla çalışmada bulunan bulgu ile benzerlik gösterecek bulguların olduğu çalışmalar yer almaktadır (Kaldık, 2021; Padır, 2019; Special Eurobarometer 469 2018; Tecim, Tekeli ve Keş, 2024; Zeisset, 2016). Ward ve Masgoret 'in (2008) Yeni Zelanda'da yapmış oldukları çalışmada, katılımcıların eğitim seviyeleri arttıkça göçmenlere yönelik pozitif davranış sergileme eğilimlerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Hjerm (2001) tarafından yapılan ve aralarında Kanada, Avustralya, Almanya, İtalya, Macaristan'ın da aralarında bulunduğu 10 ülkeden sağlanan verilerin değerlendirildiği bir çalışmada da eğitim düzeyi arttıkça yabancı düşmanlığının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitimin, yabancı düşmanlığı ve milliyetçi duygu düzeyini belirlemede en önemli bireysel faktör olduğu bulunmuştur. Fakat ülkelerde var olan milli eğitimler, ulusal devlet yapısını destekleyici milliyetçi unsurlar içerebilmekte ve bunun sonucu olarak eğitimin etkisi toplumdan topluma değişebilmektedir. Öztürk'ün (2019) yapmış olduğu çalışmada eğitim düzeyinin artması sonucu olarak zenofobik tutumların artmasına neden olduğu görülmektedir. Çalışmada bu durumun nedeni olarak milli eğitim sisteminin milli değerlerin aktarılmasında önemli bir unsur olduğu ve "biz" "öteki" kavramların netleşmesinde önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Bu bulguyu destekleyici olarak çalışmada yer alan dini grup kimliğinin zenofobik tutum üzerindeki etkisinde eğitimin düzenleyici rolü incelenmiştir. Bu bulgu sonucuna göre eğitimin, dini grup kimliğinin zenofobik tutum üzerindeki pozitif etkisini daha da arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Dini eğitimle milli eğitim birbirini desteklemektedir. Sorulardan da anlaşılabacağı üzere ("Dinime bağlı kişilerle güçlü bir şekilde özdeşleşiyorum", "Dinim bana Türk devletinin bir üyesi olduğum hissini veriyor", "Dinim, Türkiye'yi bir arada tutan şeydir") bu ölçek milli-muhafazakar bir yaklaşım içermektedir. O nedenle eğitim sistemi içerisinde daha fazla yer almış kişilerin daha milli bir yaklaşımla zenofobik tutumlarının artması beklenebilir. Eğitimin düzenleyici etkisi ayrıca çokkültürlülüğün zenofobi üzerindeki etkisinde incelenmiştir. Buradaki analizde ise çokkültürlülüğün zenofobik tutum üzerindeki negatif etkisinin artmasında bir etken olarak yer almaktadır. Yani buradaki analizlerden anlaşılabacağı üzerine bireylerin benimsemiş oldukları sosyal kimliklerin gelişiminde ve bu kimliklere yönelik aidiyetin gelişmesinde eğitimin önemli bir etken olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada, ulusal kimliğin zenofobik tutum üzerinde pozitif etkisinin olduğu görülmüştür. Sonucun literatürdeki çalışmalarla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Yabancı düşmanlığı ile ulusal kimlik arasındaki ilişkiye ele alırken belli bir gruba odaklanmak yerine toplumun geniş kesimlerine odaklanmak gerekmektedir. Çünkü yabancı düşmanlığı diğer şiddet türlerinden farklı olarak belirli cinsiyet, yaş vb. den bağımsız olarak toplum içerisinde yaygınlık göstermektedir (Herrera ve Butkovich Kraus, 2016). Triandafyllidou (1998), bir ulusun varlığını sürdürebilmesi için bir dış grubun olması gerektiğini, aslında ulusal kimliğin tek başına bir anlam ifade etmediğini, anlamını "öteki" lere yani diğer ulusal kimliklere borçlu olduğunu; kriz dönemlerindeki tehdit edici unsurların varlığı ulusal kimliğin sınırlarının daha net çizmesini sağladığını ve üyeleri arasındaki aidiyet duygusunu arttığını belirtmektedir. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında benzer sonuçların yer aldığı görülmektedir. Esses ve arkadaşlarının (2004) yapmış olduğu çalışmada ulusal kimlik ile mültecilere yönelik olumlu tutum arasında negatif bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Pehrson Vignoles ve Brown'un (2019) yapmış olduğu çalışmada ulusal kimlik ile yabancı düşmanlığı arasında pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Hjern'in 1995 yılı Sosyal Anket Programı verilerine dayanarak yönetim biçimleri ve göçmen politikaları farklı olan dört Batı ülkesinde (İsveç, Britanya, Avusturalya, Almanya) yabancı

düşmanlığı üzerine ulusal kimliğin etkisini araştırmıştır. Ulusal kimliğin bu dört ülkede de belirgin bir şekilde yabancı düşmanlığını arttırdığı rapor edilmiştir (Hjern, 1998). Zeisset'in (2016) İskandinav ülkelerinde gerçekleştirmiş olduğu çalışmada ulusal kimliğin göçmenlere karşı tahammülsüzlüğe pozitif etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada, çokkültürlülüğün zenofobik tutum üzerinde negatif bir etkisinin olduğu görülmüştür. Literatürde yer alan çalışmaları destekler nitelikte bir bulgu elde edilmiştir. Esses ve arkadaşlarının (2004) yapmış olduğu çalışmada uluslararası kimlik algısının mültecilere yönelik algı ve duygularda önemli derecede olumlu etki yaptığı görülmektedir. Ward ve Masgoret 'in (2008) çalışmasında Yeni Zelandalıların çokkültürlülüğü benimsediği ve bunun sonucu olarak göçmenlere yönelik davranışlarda pozitif davranış gösterme eğiliminde oldukları sonucuna ulaşmıştır. Portekiz'de gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise, çokkültürlülüğün, algılanan grup tehditleri aracılığıyla göçmenlere yönelik tutumları etkilediği bulunmuştur. Bu çalışmada, çokkültürlülüğü benimseyen bireylerin, göçmenleri ekonomik veya kültürel bir tehdit olarak algılama olasılıklarının daha düşük olduğu ve bu durumun göçmenlere yönelik daha olumlu tutumlarla sonuçlandığı gösterilmiştir (Gonçalves, Sousa & Arasaratnam-Smith, 2023). Bu çalışmada, çokkültürlülüğün, göçmen tehdit algısının azaltılması ya da ortadan kaldırılmasında önemli bir etken olduğu görülmektedir. Çalışmamızda ise, çokkültürlülüğün zenofobik tutumu negatif etkilemesi; yaşam menuniyetinden pozitif bir şekilde etkilenmesine rağmen, model içerisinde yer alan Suriyeli komşuya sahi olma, çalışma durumu, eğitim durumu gibi değişkenlerin etkilerinden dolayı anlamsız sonuç bulunmuş ve aracı olarak kullanılmamıştır.

Çalışmada, Suriyeli komşuya sahip olmanın zenofobik tutum üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu görülmüştür. Japonya'da yapılan bir araştırmada yabancı arkadaşlara ve aile üyelerine sahip bireylerin yabancılara yönelik olumlu bir tutum geliştirdiği ortaya konmuştur (Nukaga, 2006). Yani bakıldığında literatürde yer alan bulguların tersinde bir bulgu elde edilmiştir. Fakat aynı çalışmada yüzeysel gündelik temasların yabancılara yönelik önyargıyı arttırma olasılığının yüksek olduğu da belirtilmektedir. Çalışmamızda katılımcıların sadece Suriyeli komşuya sahip olup olmadıklarına yönelik bir soru bulunmaktadır. Yani buradan katılımcıların nasıl bir temas kurdukları ya da bir temas halinde olup olmadıkları ölçülememiştir. Erdoğan (2020)'ın yapmış olduğu çalışmada Türkiyeli yerel halktan oluşan katılımcılara "Bir Suriyeli ile arkadaş olurum/iş yaparım/komşu olurum" sorusu sorulmuştur. Komşu olmak isteyen kişiler Suriyelilerin, yaşadıkları evlerdeki kişi sayısının fazla olması, geç saatlere kadar gürültü yapmaları, birlikte yaşam kültürüne sahip olmamaları ve kurallara uymamalarını ifade etmiştir. Yaşanan bu olumsuz deneyimler ve toplum içerisinde bu tarz algıların oluşması nedeniyle yerel halktan kişiler Suriyeli komşulara sahip olsalar bile iletişim halinde olmayabilmektedirler.

Çalışmada, dini grup kimliğinin zenofobik tutum üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışmadaki soruların milli ve dini değerlerin birleştiği görülmektedir. Literatürdeki ulusal çalışmalara bakıldığında özellikle Suriyeli sığınmacılara yönelik din boyutunda "muhacir", "ensar" üzerinden bir ilişkinin var olduğunu ve bu durumun ise olumlu davranışların gelişmesinde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Karataş ve Güzel'in (2020) üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarında, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin yabancı düşmanlığı tutumunun diğer fakültedeki öğrencilerden daha düşük olduğu görülmektedir. Bu fakültedeki öğrencilerin Türkiye'de bulunan mültecilerle din boyutu üzerinden özdeşim kurdukları ve bu yüzden yabancı düşmanlığı tutumlarının düşük olduğu düşünülmektedir. Türkiye'de, Suriyelilere yönelik algıyı ölçmek için yapılan bir çalışmada, yerel halktan oluşan katılımcıların %19,6'sının Suriyelileri tarif etmek için "Din kardeşlerimizdir" ifadesini kullanmıştır (Erdoğan, 2020). ESS 2016 raporunda ise bireylerin dindarlık seviyelerinin artmasıyla birlikte zenofobik tutumlarının azaldığı görülmektedir. Fakat Ziesset'in (2016) çalışmasında dini bir gruba bağlılığın göçmenlere yönelik olan tahammülsüzlüğü arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Burada yerel halk ile göçmenlerin farklı dini gruplara mensup olmaları sonucunda dini tutumların göçmenlere yönelik olumsuz davranışların artmasında bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızda, yaşam memnuniyetinin zenofobik tutum üzerinde negatif bir etkisinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Literatürdeki çalışmalarla benzer bulgu bulunmuştur. Avrupa ülkelerinden katılımcılarla gerçekleştirilen Special Eurobarometer 469 (2018) raporuna göre yaşam memnuniyeti arttıkça göçmen ve mültecilere yönelik algı ve tutumların azaldığı görülmektedir. Zieset'in (2016) çalışmasında, katılımcıların öznel memnuniyetleri ve devlet memnuniyetleri ile göçmenlere yönelik tahammülsüzlük arasında negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gordon'un (2018) Güney Afrika'da yapmış olduğu çalışmada, katılımcıların öznel iyilik hallerinin artması zenofobik tutumların azalmasında önemli bir etken olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Kayitesi ve Mwaba'nın (2014) Güney Afrika'da psikoloji bölümü öğrencileriyle yapmış olduğu çalışmada, katılımcıların yaşam memnuniyetlerinin yüksek çıktığı ve yaşam memnuniyeti ile göçmenlere yönelik olumsuz tutumlar arasında negatif bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Ayrıca, çalışmamızda, yaşam memnuniyeti ile zenofobi arasındaki bu ilişkide dini grup ve ulusal kimliklerin aracı rolü ele alınmıştır. Bu kimliklerin bu ilişkide anlamlı etki yaptığı bulgusuna ulaşılmıştır. Literatüre bakıldığında ise, bu alanda yapılmış bir çalışmanın yer almadığı görülmektedir.

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara yönelik toplumsal algılar, zaman içerisinde belirgin bir dönüşüm geçirmiştir. Erdoğan'ın 2017 ve 2019 yıllarında gerçekleştirdiği araştırmalarda, Suriyelilere dair tanımlamaların "zulümden/savaştan kaçan mağdur insanlar"dan "bize ileride çok sorun açacak tehlikeli insanlar" şeklinde evrildiği gözlemlenmiştir (Erdoğan, 2020). Bu değişim, yerel halkın algılarındaki dönüşümün bir göstergesidir.

Mevcut literatürde, zenofobik tutumları etkileyen faktörler sınırlı sayıda değişkenle ele alınmıştır. Ancak, yerel halkın göçmen ve mültecilere yönelik algılarını etkileyen faktörlerin daha derinlemesine araştırılması gerekmektedir. Özellikle, ekonomik, güvenlik, çevresel ve kültürel tehdit algılarının yabancı düşmanlığına olan etkisi önem arz etmektedir (Türk, Ervüz & Ervüz, 2024)

Ayrıca, yapılan çalışmaların çoğunluğu sosyal uyum üzerine odaklanmıştır. Oysa ki, yerel halkın benimsediği olumsuz tutumlar çözülmeden, toplumda tam anlamıyla bir sosyal uyum sağlamak mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda, literatürde zenofobi alanındaki çalışmalara daha fazla yer verilmeli ve zenofobik tutumların oluşmasında etkili olan faktörlerin ortadan kaldırılmasına yönelik araştırmalar gerçekleştirilmelidir.

Kaynakça

- Amodu, A. (2019). Research article xenophobia and Africa in the 21st century: towards a xenophilial framework for sustainable development. *The International Journal of Social Sciences and Humanities Invention* 6(10): 5679-5682. doi: 10.18535/ijsshi/v6i10.05
- Aydın, D. (2019). Yetişkinlerde zenofobi, empati düzeyi ve Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine dahil edilmelerine ilişkin algılar (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Beller, J. (2023): Xenophobia trends in Germany: Increasing negative attitude towards foreigners in younger birth cohorts, *The Social Science Journal*, 60(2), 172-178. doi: 10.1080/03623319.2020.1735855
- Blom S. (2010). Attitudes towards Immigrants and Immigration, in: K. Henriksen, L. Østby, D. Ellingsen (eds), *Immigration and Immigrants* (133–150). Oslo–Kongsvinger: Statistics Norway.
- Cashdan, E. (2001). Ethnocentrism and xenophobia: A cross-cultural study. *Current Anthropology*, 42(5), 760-764. doi: 10.1086/323821
- Ceballos, M., & Yakushko, O. (2014). Attitudes toward Immigrants in Nebraska. *Great Plains Research*, 24(2), 181-195.
- Cengiz, D. (2015). Zorunlu göçün mekânsal etkileri ve yerel halkın algısı; Kilis örneği. *Turkish Studies*, 10(2), 101-122. doi: 10.7827/TurkishStudies.7938
- Creswell, J. W. and Poth, C. N. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. SAGE.
- Creswell, J.W. (2013). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (Çev. S.B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Dağlı, A., & Baysal, N. (2016). Yaşam doyumu ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59). doi: 10.17755/esosder.263229
- Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *Turkish Journal of Social Research/Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(1). 175-204. doi: 10.20296/tsad.91144
- Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of personality assessment*, 49(1), 71-75.
- Dovidio, J. F., & Esses, V. M. (2001). Immigrants and immigration: Advancing the psychological perspective. *Journal of Social issues*, 57(3), 378-387. doi: 10.1111/0022-4537.00219
- Erdoğan, M. (2020). *Suriyeliler barometresi 2019: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Esses, V. M., Dovidio, J. F., Semanya, A. H., & Jackson, L. M. (2004). Attitudes toward immigrants and immigration: The role of national and international identity. In D. Abrams, M. A. Hogg, & J. M. Marques (Eds.), *The social psychology of inclusion and exclusion* (pp. 317-337). London: Psychology Press
- European Social Survey, (2018) *Attitudes towards immigration and their antecedents*. <https://www.europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2023-06/TL7-Immigration-English.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Gonçalves, G., Sousa, C., & Arasaratnam-Smith, L. A. (2023). The effect of multicultural attitudes and perceived intergroup threat on attitudes towards immigrants in Portugal: A polynomial regression with response surface analysis. *Psychological Reports*, 127(5), 1–25. doi: 10.1177/00332941221149182
- Gordon, S. (2015). The relationship between national well-being and xenophobia in a divided society: the case of South Africa. *African Review of Economics and Finance*, 7(1), 80-103.

- Gordon, S. L. (2018). Understanding evaluations of foreigners in modern South Africa: The relationship between subjective wellbeing and xenophobia. *Journal of Happiness Studies*, 19(2), 545-566. doi: 10.1007/s10902-016-9838-6
- Herrera, Y. M., ve Butkovich Kraus, N. M. (2016). Pride versus prejudice: Ethnicity, national identity, and xenophobia in Russia. *Comparative Politics*, 48(3), 293-315. doi: 10.5129/001041516818254365
- Hjerm, M. (1998). National identities, national pride and xenophobia: A comparison of four western countries. *Acta Sociologica*, 41(4), 335-347. doi: 10.1177/000169939804100403
- Hjerm, M. (2001). Education, xenophobia and nationalism: A comparative analysis. *Journal of ethnic and Migration Studies*, 27(1), 37-60. doi: 10.1080/13691830124482
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55. Doi: 10.1080/10705519909540118
- İçduygu, A. (2003). Irregular migration in Turkey (No. 12). Geneva: International Organization for Migration.
- İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). Türkiye’de düzensiz göç. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.
- Kaldık, B. (2021). Uluslararası göç bağlamında sığınmacılara yönelik yabancı düşmanlığının incelenmesi: Türkiye’de zenofobi üzerine bir uygulama. *Bingöl Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5, 69-96. doi:10.33399/biibfad.1029321
- Karataş, Z. ve Güzel, B. (2020). Üniversite öğrencilerinin yabancı düşmanlığıyla ilgili tutumlarının incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 31(2), 500-523. doi: 10.33417/tsh.641947
- Kayitesi, M. L., & Mwaba, K. (2014). South African university students' life satisfaction and perceptions of African immigrants. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 42(7), 1127-1132. doi: 10.2224/sbp.2014.42.7.1127
- Knabe, A., Rätzl, S., & Thomsen, S. L. (2013). Right-wing extremism and the well-being of immigrants. *Kyklos*, 66(4), 567-590. doi: 10.1111/kykl.12037
- Koc, Y., & Anderson, J. R. (2018). Social distance toward Syrian refugees: The role of intergroup anxiety in facilitating positive relations. *Journal of Social Issues*, 74(4), 790-811. doi: 10.1111/josi.12299
- Koçoğlu, E., & Salur, M. (2018). Üniversite öğrencilerinin göç ve mülteci sorununa ilişkin tutumları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 2408-2425. <https://doi.org/10.29299/kefad.2018.19.03.017>
- Makashvili, A., Vardanashvili, I., & Javakhishvili, N. (2018). Testing intergroup threat theory: Realistic and symbolic threats, religiosity and gender as predictors of prejudice. *Europe's Journal of Psychology*, 14(2), 464. doi: 10.5964/ejop.v14i2.1483
- Modood, T. (2016). Multiculturalism. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, 1-4. doi: 10.1002/9781405165518.wbeosm129.pub2
- Nukaga, M. (2006). Xenophobia and the effects of education determinants of Japanese attitudes toward acceptance of foreigners. *JGSS Research Series No.2*. 191-202.
- Ommundsen, R., Yakushko, O., Van der Veer, K., & Ulleberg, P. (2013). Exploring the relationships between fear-related xenophobia, perceptions of out-group entitativity, and social contact in Norway. *Psychological Reports*, 112(1), 109-124. doi: 10.2466/17.07.21.PR0.112.1.109-124.
- Özmete, E., Yıldırım, H., & Duru, S. (2018). Yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18, 191-209. doi: 10.21560/spcd.v18i39974.451063

- Öztürk, M., (2020), Gençlerin Suriyelilere Yönelik Yabancı Düşmanlığına (Zenofobi) Etki Eden Sosyodemografik Faktörler, *Turkish Studies - Social Sciences*. 15, 559-576 doi: 10.29228/TurkishStudies.40505
- Padır, M. A. (2019). Examining xenophobia in Syrian refugees' context: The roles of perceived threats and social context (Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara). <https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12622919/index.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Padır, M. A. ve Erdur-Baker, Ö. (2023). Syrian refugees and xenophobia: The role of gender, education, perceived economic income, and age. *Erzincan University Journal of Faculty Education*, 25(1), 162-169. doi: 10.17556/erziefd.1190189
- Pehrson, S., Vignoles, V. L., & Brown, R. (2009). National identification and anti-immigrant prejudice: Individual and contextual effects of national definitions. *Social Psychology Quarterly*, 72(1), 24-38. doi: 10.1177/019027250907200104
- Roux, G. (2017). Explaining xenophobia. cultural values, political attitudes and perceptions of threat. P. Bréchon and F. Gonthier (Eds.) *European values* (pp. 70-85). Brill
- Song, S (2020), Multiculturalism, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2020 Edition), E. N. Zalta and U. Nodelman (Eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. rieved from <https://plato.stanford.edu/entries/multiculturalism/>
- Special Eurobarometer 469, (2018). Integration of immigrants in the European Union. https://migrant-integration.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-05/ebs_469_en.pdf adresinden edinilmiştir.
- Tabachnick, B. G. and Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Pearson
- Tajfel, H., Turner, J. C., (1986). The social identity theory of intergroup behavior. *Psychology of intergroup relations*, 5, 7-24.
- Tecim, E., Tekeli, F., & Keş, İ. (2024). Yaşam memnuniyetine bağlı olarak göçmen algısının sosyolojik analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (23), 21-34. doi: 10.59768/sustad.2024.11
- Triandafyllidou, A. (1998). National identity and the 'other'. *Ethnic and Racial Studies*, 21(4), 593-612. doi: 10.1080/014198798329784
- Türk, A., Ervüz, C., & Ervüz, F. (2024). Suriyelilere yönelik tehdit algısının yabancı düşmanlığına (Zenofobi) etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(1), 167-176. doi:10.18069/firatsbed.1339518
- UNHCR, (2025). Türkiye'deki Mülteciler ve Sığınmacılar, <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> adresinden edinilmiştir.
- Van Der Veer, K., Yakushko, O., Ommundsen, R., & Higler, L. (2011). Cross-national measure of fear-based xenophobia: development of a cumulative scale. *Psychological reports*, 109(1), 27-42. doi: 10.2466/07.17.PR0.109.4.27-42
- Verkuyten, M., & Yildiz, A. A. (2007). National (dis) identification and ethnic and religious identity: A study among Turkish-Dutch Muslims. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(10), 1448-1462. doi: 10.1177/014616720730
- Ward, C., & Masgoret, A. M. (2008). Attitudes toward immigrants, immigration, and multiculturalism in New Zealand: A social psychological analysis. *International Migration Review*, 42(1), 227-248.
- WCAR, (2001). Report of the world conference against racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance. Retrieved from <https://www.un.org/WCAR/durban.pdf>
- Yakushko, O. (2009). Xenophobia: understanding the roots and consequences of negative attitudes toward immigrants. *The Counseling Psychologist*, 37(1), 36-66. doi: 10.1177/0011000008316034

- Yekeler, B., & Şahin, M. (2021). Göçmenlerin ülkemizdeki sağlık yüküne etkisi ve göçmenlere bakış açısı: sağlık personeli aday örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 98-104. doi: 10.37989/gumussagbil.818662
- Yitmen, Ş., & Verkuyten, M. (2018). Feelings toward refugees and non-Muslims in Turkey: The roles of national and religious identifications, and multiculturalism. *Journal of Applied Social Psychology*, 48(2), 90-100. doi: 10.1111/jasp.12493
- Zeisset, M. (2016). The happiest xenophobes on earth: examining anti-immigrant sentiments in the nordic countries. *Publica-Journal of Undergraduate Research*, 21(1), 6.